

СОЦІАЛЬНІ ТА ГУМАНІТАРНІ СКЛАДОВІ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2022-2-10>

УДК 351:37.07

Макуріна Олександра Андріївна,

*асистент кафедри програмного забезпечення комп'ютерних систем
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»,
пр. Дмитра Яворницького, 19 м. Дніпро, 49005, Україна*

e-mail: Serpukhovytova.O.A@nmu.one <https://orcid.org/0009-0000-9928-3773>

Хожило Ірина Іванівна,

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
пр. Дмитра Яворницького, 19 м. Дніпро, 49005, Україна*

e-mail: i.khozhylo@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-8532-4108>

СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: АСПЕКТИ СТІЙКОСТІ

Анотація. Стаття присвячена розгляду основних викликів та проблем, які ідентифікувались в системі вищої освіти України в умовах повномасштабної війни. Доведено, що до початку війни основні виклики та проблеми в системі вищої освіти фокусувались, переважно, у площині галузевої сфери. Встановлено, що у допандемічний період проблеми та виклики в системі вищої освіти, переважно, були обумовлені необхідністю реалізації завдань євроінтеграційного курсу української держави та входження до єдиного європейського освітнього простору. З початком дії карантинних обмежень та правового режиму воєнного стану, проблеми та виклики, що постали перед системою вищої освіти України, змінили локацію внутрішнього походження на зовнішньо обумовлений простір. Обґрунтовано, що з 2020 року домінуючими для системи вищої освіти в Україні стали виклики та проблеми, які формувались як системні і такі, що мали позагалузево походження. Заклади вищої освіти України в таких умовах вибудовували траєкторію свого функціонування та розвитку з урахуванням, насамперед, вимог безпеки, доступності та якості освітнього процесу, розвитку людського капіталу в системі вищої освіти. Визначено, що трансформація системи вищої освіти в умовах війни має змістові та часові характеристики. Сформовано перелік пріоритетних напрямків розвитку системи вищої освіти в Україні на найближчий період. Зроблено висновок, про необхідність консолідації української освітянської спільноти і міжнародних партнерів для впровадження інноваційних підходів у розвитку системи вищої освіти в Україні у повоєнний період.

Ключові слова: публічне управління та адміністрування, система вищої освіти, війна, освітній процес, заклади вищої освіти.

Як цитувати: Макуріна О. А., Хожило І. І. Система вищої освіти України в умовах війни: аспекти стійкості. *Державне будівництво*. 2022. № 2 (32). С. 106–117. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2022-2-10>

In cites: Makurina, O.A., Khozhylo, I.I. (2022). The higher education system of Ukraine in the conditions of war: aspects of sustainability. *State Formation*, 2 (32), 106–117. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2022-2-10> [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Календарна дата 24 лютого 2022 р. ще довго буде жити в пам'яті кожного українця, адже саме цей день став днем повномасштабного вторгнення росії на територію нашої незалежної держави [1]. Вибухи майже одночасно пролунали у більшості регіонів України. Велика війна в один день змінила не тільки долю мільйонів і мільйонів людей, війна стала негативним тригером змін у суспільних відносинах за всіма сферами життєдіяльності суспільства. З початком війни значних змін зазнала економіка держави і приватний сектор, сфери освіти, медицини, культури, соціального захисту та багато інших. Життя окремого українця та цілої держави знову трансформувалось у турборежимі, як це було не так давно у період пандемії COVID-19. І тут доречно зробити акцент на термінологічному конструкті «знову трансформувались», адже кількома роками раніше, наприклад, система вищої освіти України вимушена була здійснити швидку структурно-функціональну перебудову та перенести фактично всі складові забезпечення навчального процесу із режиму офлайн в режим онлайн через пандемію COVID-19 [2]. Але на відміну від попередньої трансформації, наслідки причинного фактору якої могли позначатись негативно тільки на здоров'ї учасників освітнього процесу, трансформація системи освіти в умовах війни мала вже більш високу цінність – забезпечити збереження не тільки здоров'я, але й збереження життя всіх учасників освітнього процесу. Зазначимо, що попередня ковідна трансформація системи вищої освіти, майже не вплинула на продовження розпочатої реформи та курсу євроінтеграційної перебудови відповідно до вимог Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом [3]. З приходом на українські землі повномасштабної війни вектор євроінтеграційного руху у сфері вищої освіти практично не змінився попри те, що в таких умовах ЗВО повинні були забезпечити не тільки безпечні умови для всіх учасників освітнього процесу, але й гарантувати належну якість та доступність освітніх послуг. Будь-яка криза, чи то пандемія, чи то війна, чи природні катастрофи завжди мають значний руйнівний вплив на життєдіяльність будь-якої держави. А більше за все у часи кризових подій страждає соціальна сфера та такі її складові як система освіти, охорони здоров'я та соціального захисту [4]. Вплив російської війни проти України та її наслідки найбільш негативно вплинули на систему освіти, адже війна прийшла посеред навчального року, і до такого розвитку подій система освіти загалом, а також система вищої освіти, зокрема, зовсім не була готовою. Перед системою вищої освіти постала ціла низка проблем – від проблем управлінського змісту до проблем демографічного змісту, які виникли внаслідок значної еміграції дітей, підлітків та молоді до зарубіжних країн у перші місяці війни. Тому постає необхідність розгляду основних викликів та проблем, що постали в умовах війни перед вітчизняною системою вищої освіти та дозволили забезпечити стійкість її функціонування у період найскладнішого першого року війни.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою. Різні аспекти проблеми підвищення якості та доступності вищої освіти в Україні досліджувались багатьма знаними вітчизняними науковцями. Серед них, в першу чергу слід назвати таких як В. Кремень, В. Луговий, Ж. Таланова, О. Слюсаренко. Їх праці присвячені дослідженню системи вищої освіти в сучасному світі. Разом з тим, дослідження проблем та викликів системи вищої освіти в умовах повномасштабної війни до цього часу в Україні не проводилось. На даний час можна зустріти лише окремі наукові праці у цього напрямку. Однак вони не можуть охопити весь спектр проблем вищої освіти, і зокрема проблем публічного управління у сфері вищої освіти через велику кількість зовнішніх та внутрішніх чинників, що їх породжують. Тому постає необхідність у здійсненні такого дослідження з висвітленням аспектів публічноуправлінської діяльності у подоланні проблем та викликів, які постають в системі вищої освіти через війну.

Мета дослідження полягає у дослідженні основних проблем та викликів, які постали перед вітчизняною системою вищої освіти з початком повномасштабної війни проти України, а їх розв'язання знаходиться у площині публічноуправлінської діяльності.

Викладення основного матеріалу дослідження. Перший рік війни позначився значними збитками для інфраструктури соціальної сфери. Так, згідно із розрахунками Київської школи економіки (KSE Institute) від початку військової агресії РФ упродовж року в Україні пошкоджено, зруйновано або захоплено щонайменше 533 заклади освіти, 300 дитячих садочків, 196 медичних закладів, 129 заводів та підприємств [4]. Система вищої освіти займає особливу нішу в освітньо-науковому просторі України. Відповідно до даних статистики, напередодні війни система вищої освіти України налічувала близько 1 млн осіб, які навчались на бакалаврських та магістерських освітніх програмах у закладах державної, комунальної та приватної форми власності.

На момент початку війни, за оперативними даними МОН України, система вищої освіти налічувала 275 закладів (рис. 1). Серед них найбільша кількість ЗВО на момент початку війни територіально знаходилась у тих областях, які зазнали масованої та довготривалої ворожої атаки: Харківська область (28 ЗВО), Донецька область (10 ЗВО), Запорізька область (13 ЗВО), Дніпропетровська область (22 ЗВО), Одеська область (17 ЗВО).

У відповідь на Указ Президента України про оголошення воєнного стану в Україні, а також з метою забезпечення умов для збереження життя всіх учасників освітнього процесу МОН України 25 лютого 2022 р. надіслало керівникам закладів освіти інструктивний лист № 1/3276-22 з рекомендацією про призупинення освітнього процесу та введення додаткових канікул [5]. Зазначений канікулярний термін було використано профільним міністерством для підготовки необхідного нормативно-правового поля подальшого функціонування закладів освіти в умовах війни, з одного боку.

Таблиця 1

Регіональний зріз ризиків війни для інфраструктури ЗВО в Україні
(станом на початок війни 24.02.2022 р.)

Table 1

Regional section of war risks for the infrastructure of military defense in Ukraine
(as of the beginning of the war on February 24, 2022)

Назва регіону	Кількість ЗВО в регіоні	Питома вага регіональних ЗВО в національному вимірі	Питома вага ймовірних втрат регіональних ЗВО прифронтових регіонів
місто Київ	74	27%	40% національної мережі ЗВО
Харківська область	28	10%	
Дніпропетровська область	22	1%	
Одеська область	17	1%	
Запорізька область	13	0,5%	
Донецька область	10	0,5%	
Вся Україна	275	100%	100%

Складено автором за матеріалами [12].

А з іншого боку, канікулярний період доволі ефективно використовували й ЗВО з метою адаптування до ситуації, що складалася в регіоні в залежності його відстані від лінії фронту. На той час освітня галузь мала два регіональних зрізи: регіони віддалені від лінії активних бойових дій (Вінницька, Волинська, Івано-Франківська, Закарпатська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька області) та прифронтові регіони (Запорізька, Дніпропетровська, Київська, Харківська та інші) або тимчасово окуповані території (ТоТ).

На початку березня 2022 р. Міністерством освіти і науки України надіслано інструктивний лист до керівників закладів вищої освіти з рекомендаціями щоденного інформування про поточну ситуацію в їх закладах, які інструменти будуть залучені для організації освітнього процесу після завершення позачергових канікул [5]. В контексті публічноуправлінської діяльності Міністерство освіти і науки України першочергово активізувало таку функцію управління як моніторинг. Задля цього було видано наказ «Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану», яким в оперативному режимі запроваджувався моніторинг діяльності ЗВО за напрямком «безпека функціонування ЗВО в умовах війни» [6]. Основними напрямками моніторингу щодо функціонування ЗВО в умовах війни визначались такі напрямки: захист учасників освітнього процесу; евакуація ЗВО із зони бойових дій; можливості релокації ЗВО до безпечних регіонів; запровадження особливих умов навчання для волонтерів, військовослужбовців та представників територіальної оборони; оперативне редагування графіку навчального процесу.

В умовах воєнного стану українська держава змогла забезпечити гарантоване право на здобуття вищої освіти [7]. Так, були внесені необхідні зміни до чинного законодавства. Насамперед, були унормовані вимоги до безпечних форм організації освітнього процесу, гарантувалась можливість збереження робочого місця в закладах освіти, збереження довоєнних розмірів заробітної платні та стипендій. Для тих учасників освітнього процесу, які стали вимушеними переселенцями, українська держава на законодавчому рівні гарантувала забезпечення житлом та харчуванням у разі потреби. В умовах війни першочерговими рішеннями уряду стосовно управління у сфері освіти слід назвати рішення стосовно розширення функціоналу профільного міністерства. Так, відповідним законом України було внесено зміни до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану визначено коло суб'єктів, на яких покладалась функція забезпечення державних гарантій у сфері освіти [Там само]. Такими суб'єктами визначено три категорії суб'єктів: органи виконавчої влади, органи військового командування, військові, військово-цивільні адміністрації та органи місцевого самоврядування, їх представники, посадові особи (керівники, голови, начальники), органи управління (структурні підрозділи) у сфері освіти; заклади освіти, установи освіти, наукові установи, їх засновники; громадські об'єднання, благодійні організації та фізичні особи, які здійснюють благодійну (волонтерську) діяльність. На законодавчому рівні за цими органами управління закріплювалось право прийняття управлінських рішень у межах своєї компетенції з питань виконання державних гарантій у сфері освіти, формування безпечного освітнього середовища для всіх учасників освітнього процесу, організацію здобуття освіти та реалізацію освітнього процесу в умовах воєнного стану. Особливої уваги в законі було приділено питанням розширення функцій центрального органу управління у сфері освіти на період дії правового режиму військового стану. Так, на МОН України покладалась обов'язки щодо формування нормативно-правової бази для ефективного функціонування системи освіти і науки. На період воєнного стану центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, відповідно до цього закону, мав право видавати накази, що не потребують додаткової правової реєстрації в Мін'юсті, з таких питань:

- безпека освітнього середовища;
- організація здобуття освіти;
- організація освітнього процесу та інші питання галузевого змісту, які не врегульовані законом в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду).

Удосконалення правового механізму державного управління у сфері освіти і науки забезпечило можливість оперативного реагування на коло нових проблем у зазначеній сфері та прийняття управлінських рішень в умовах кризових ситуацій та системних викликів. Російський напад у лютому 2022 р. став потужним випробуванням для системи вищої освіти України, негативні

наслідки якого найбільше проявились у напрямках руйнації та пошкодження інфраструктури ЗВО, проблемах у сфері людського капіталу вищої школи та спричинили термінову трансформацію освітнього процесу. Варто зауважити, що функціонування і напрацювання системи вищої освіти в умовах пандемії, навички дистанційного формату допомогли налагодити механізм роботи ЗВО навіть в умовах складної безпекової ситуації воєнного періоду.

Результати дослідження. Здійснене дослідження дозволяє сконцентрувати увагу на виявленні принаймні декількох проблем, які пов'язані із організацією освітнього процесу в українських ЗВО в умовах дії правового режиму військового стану. По-перше, розглянемо організаційні аспекти стосовно умов, в яких відбувалось завершення 2021/2022 навчального року. Головним здобутком системи вищої освіти є те, що вдалося забезпечити організацію освітнього процесу в безперервному режимі навіть в надзвичайно складних умовах, через які в окремих ЗВО іноді застосовувались режими навчальної паузи. Але режим навчальної паузи кожний заклад вищої освіти мав право встановлювати самостійно залежно від конкретної ситуації. У критичній паузі опинились ЗВО, які перебували у безпосередній близькості до зони бойових дій. Викладачі та студенти таких ЗВО були вимушені виїхати за межі регіону або навіть цілий заклад змінював свою локацію шляхом переміщення до інших, більш безпечних регіонів.

По-друге, на увагу заслуговує питання розвитку людського капіталу ЗВО. В умовах повномасштабної війни руйнується не тільки інфраструктура ЗВО, але й значних втрат зазнає й людський капітал системи вищої освіти. Але необхідно зазначити, що відповідних досліджень у цьому напрямку поки існує не дуже багато [6]. Тому особливий дослідницький інтерес викликає наукова праця вітчизняних дослідників, присвячена проблемам психічного здоров'я учасників освітнього процесу в умовах війни в Україні. Так, на підставі проведеного соціологічного онлайн-опитування респондентів, життєдіяльність яких пов'язана із системою вищої освіти України, було визначено основні категорії, які зазнали найбільш негативного впливу від війни: студенти, викладачі та персонал ЗВО. В опитуванні, яке проводилось з 5 по 17 травня 2022 р. прийняли участь респонденти таких українських вишів: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, в якому у початковий період війни відбувалися сильні артилерійські обстріли; Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, в якому внаслідок сильного бомбардування було зруйновано будівлі; ТН Національний університет ім. Шевченка «Чернігівський колегіум», який упродовж кількох тижнів перебував у блокаді з відключенням води, електрики та тепла; Рівненський державний гуманітарний університет, який знаходився у місті, що зазнало бомбардування у перші місяці війни. Але навчання у всіх цих університетах тривало онлайн, навіть, за самих несприятливих умов. Усіх респондентів було розподілено на три групи, залежно від умов перебування та життєвої ситуації, в якій опинилися: перша група – ті, хто залишився в Україні; друга група – ті, хто виїхав за кордон;

третя група – ті, хто перебував на тимчасово окупованих територіях (ТоТ). Найбільшу вибірку серед опитаних представляла перша група респондентів. Згідно з онлайн-опитуванням студентів, викладачів та персоналу українських ЗВО, які залишилися в Україні, практично всі в анкетах зазначали про погіршення свого психоемоційного стану (97,8 %), скаржились на депресію (84,3 %), виснаження (86,7 %), нервозність (84,4 %), гнів (76,9 %) самотність (51,8 %) та самотність (51,8 %). На слабкий психоемоційний стан, моральне пригнічення та гнів найчастіше в своїх анкетах також вказували і студенти. У розрізі гендеру негативний вплив війни найчастіше відчували жінки, ніж чоловіки, вказуючи при цьому частіше на такі стани як депресія, виснаження, самотність та нервозність [6]. Тому можемо говорити, що окрім правових, організаційних та економічних механізмів управління системою вищої освіти в умовах війни надзвичайно велике значення мають механізми соціальної підтримки та психологічної допомоги як найбільш ефективний інструмент управління людськими ресурсами в кризових ситуаціях. У червні-липні 2022 р. було проведено також онлайн-опитування серед студентів українських ЗВО з метою визначення чинників адаптаційного періоду до умов повномасштабної війни. Одним із таких чинників, на думку студентів, є те, що вони не втратили інтересу до навчання [9]. А інші учасники освітнього процесу (викладачі та персонал ЗВО) назвали головним мотиваційним чинником власне самих студентів (40 %). Крім того, серед інших мотиваційних чинників викладачі та персонал ЗВО зазначили такі, як почуття обов'язку та відповідальності (24 %), віра в перемогу України (18 %) [9]. Загальновідомо, що проблеми психологічного характеру, створюють перепони у налагодженні комунікативного зв'язку між учасниками освітнього процесу. Тому ми переконані, що всі учасники освітнього процесу в умовах воєнного стану потребують актуальної психологічної підтримки. Для реалізації психологічної підтримки міністерство розробило певний алгоритм дій, шляхом розміщення на офіційному сайті рекомендаційних порад. Для контролю емоційного стану та психологічного здоров'я було створено команду волонтерів-психологів при МОН України з метою розробки та реалізації проєктів з психологічної підтримки учасників освітнього процесу, вебінарів тощо [10].

По-третє, на порядку денному повинно стояти питання забезпечення якості освіти. Не всі ЗВО змогли якісно підготувати платформу дистанційного доступу до навчання. Зазначимо, що упровадження дистанційної форми в освітній процес вітчизняними закладами вищої освіти було обумовлено вимогами протиепідемічного законодавства з метою запобігання поширенню коронавірусної інфекції. І цей формат тривав понад два роки і став неабияким викликом для системи освіти. З іншого боку, дистанційна форма навчання спонукала всіх учасників освітнього процесу до засвоєння необхідних технологій та сучасних інструментів дистанційної освіти. Пандемія як мотиватор широкого застосування онлайн-технологій спонукала спільноту вищої освіти підвищити рівень своєї цифрової та англійської компетентності, здобути навички

розроблення інструментарію та технологій дистанційного формату. Такі організаційні заходи підвищують не тільки доступність, але й забезпечують належну якість вищої освіти в умовах війни. Адаптація викладацьких курсів, системи оцінювання та методів викладання в сучасний алгоритм дистанційних технологій, запис відео-лекцій, вибір креативних безпечних локацій, впровадження синхронного та асинхронного режиму дистанційного навчання та потужний потенціал науково-педагогічних працівників ЗВО – це переможний освітній десант, який допомагає тримати освітній фронт України.

На наш погляд, трансформація і відновлення системи вищої освіти в умовах викликів воєнного стану, повинні концентруватись у декількох напрямках. Основний перелік актуальних проблем у сфері освіти і науки, що виникли у зв'язку із запровадженням воєнного стану в Україні, було сформульовано профільним комітетом Верховної Ради України на підставі подання профільного міністерства [11]. Основними серед них є такі:

- 1) проведення аудиту інфраструктури втрат; розробка плану відновлення освітньої інфраструктури;
- 2) організація та проведення вступної кампанії;
- 3) формування державного замовлення на підготовку кадрів в умовах війни;
- 4) здійснення аудиту переміщених закладів вищої освіти;
- 5) запровадження змін та програми лояльності в оплаті за контрактну форму навчання;
- 6) внесення необхідних змін до ЗУ «Про вищу освіту» в частині пролонгації термінів діяльності тимчасового складу НАЗЯВО та політики створення корпоративних ВНЗ;
- 7) запуск пілотних проєктів щодо створення корпоративних ЗВО на засадах державно-приватного партнерства у повоєнний час;
- 8) регулювання програм академічної мобільності в умовах війни;
- 9) розробка заходів щодо залучення іноземців до вступу до вітчизняних ЗВО упродовж року;
- 10) розробка мотиваційних програм для повернення в Україну здобувачів вищої освіти, які виїхали за кордон у зв'язку з війною;
- 11) унормування ліцензійних умов для вступу на регульовані спеціальності.

Запропоновані міністерством освіти і науки України заходи, радше за все, можна назвати як заходи першої лінії, адже вони не стосуються багатьох інших функціоналів системи вищої освіти в Україні. Тож у доповнення зазначених міністерством основних напрямів публічноуправлінської діяльності, які відповідають вимогам змісту і часу можемо додати ще кілька, на наш погляд, також, першочергових, які формують стійкість вітчизняної системи вищої школи. Перший напрям – це збереження науково-педагогічного потенціалу ЗВО. Це важливий напрям розвитку якості вищої освіти у складних умовах сьогодення. Певні кроки вже зроблено і урядом, і міністерством. Однак доцільно звернути

ще додаткової уваги на матеріальні стимули для науково-педагогічних працівників (підвищення заробітної плати, надання додаткової відпустки та інше), так і на соціальні умови забезпечення їх професійної діяльності. Другий напрям – це підвищення рівня якості вищої освіти, шляхом модернізації мережі закладів вищої освіти, а саме розвитку та державної підтримки спроможної мережі ЗВО. Інституційні лідери мають впливати на організаційну, наукову, освітню культуру, мотивувати розвиток дистанційної освіти; запровадження освітніх інновацій; створення індустрії сучасних засобів навчання тощо. Третій напрям – це використання сучасних освітніх програм, технологій, інформаційних ресурсів, партнерство ЗВО з промисловістю, наукою, іншими закладами освіти як вітчизняними, так і зарубіжними, формування інноваційного середовища тощо. Освітні програми вітчизняних ЗВО повинні адаптуватись під потреби сучасного ринку праці, створення тісного комунікативного взаємозв'язку між роботодавцями та закладами вищої освіти, як у період воєнного стану, так і в період повоєнної відбудови.

Українська держава робить впевнені кроки у формуванні бачення відбудови і трансформації системи вищої освіти в умовах війни та в повоєнний період. Одним з головних пріоритетних напрямів розвитку системи вищої освіти є консолідація з міжнародними партнерами, для вдосконалення та впровадження новітніх технологій та сучасних підходів на шляху реформ. Для вирішення нагальних проблем, які виникли внаслідок повномасштабного воєнного вторгнення російської федерації, команда МОН України постійно проводить міжнародні перемовини із закордонними партнерами. ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, Світовий банк, державні та приватні організації, приватні особи радо відгукнулись на потреби вітчизняної галузі освіти та беруть активну участь у наданні допомоги [12]. Глобальна ініціатива з підтримки України в умовах війни (United24) дала змогу відкрити Національним банком України рахунок для МОН України на збір коштів, які будуть направлені на відновлення пошкоджених і зруйнованих ЗВО, та покриття інших освітніх потреб які виникають за час війни. Все це демонструє нові підходи в удосконаленні економічного механізму публічного управління системою вищої освіти в Україні.

Висновки дослідження та пропозиції подальших наукових розвідок у цьому напрямі. Проведений аналіз основних викликів, що повстали у період повномасштабної війни перед системою вищої освіти, показав, що заклади вищої освіти вперше в історії незалежності зазнали руйнівних наслідків впливу зовнішнього чинника як у вимірі інфраструктурному (40 % ЗВО були розташовані на території активних бойових дій та мали ризик руйнувань і пошкоджень та вперше були змушені до переміщення), так і у вимірі людського капіталу (виїзд студентів та науково-педагогічних працівників за межі регіонів чи за межі країни). Такий подвійний тиск на систему вищої освіти, до якої вона була практично не готова, загрожував майже крахом вітчизняній системі освіти. Однак українські ЗВО витримали це випробування війною і надалі успішно функціонують, забезпечуючи надання гарантованих державою освітніх

послуг в умовах воєнної кризи. Війна, як і попередня пандемічна криза, тільки прискорила реформаційний рух в системі освіти, який було розпочато в рамках євроінтеграційного курсу української держави. Результатом проведеної трансформації вітчизняної системи вищої освіти має стати нова модель управління на основі упровадження таких принципів європейських стандартів вищої освіти як висока якість, доступність, інклюзивність та екологічність освітніх послуг на основі розвитку спроможної мережі університетів. Через високу актуальність представленої тематики вважаємо за необхідне у майбутньому продовжувати здійснення наукової розвідки за цим напрямком.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про мобілізацію : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65/2022#Text>
2. Тенденції організації дистанційного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти в умовах карантину у 2020/2021 навчальному році. Аналітична довідка. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/37776.pdf>
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#n2591
4. Загальний огляд гуманітарної ситуації в Україні. Аналітична записка. Пищуліна О. URL: https://razumkov.org.ua/images/2022/07/05/2022_ANALIT_ZAPIS.pdf
5. Про функціонування галузі освіти в умовах воєнного стану : лист МОН від 02.03.2022 № 1/3319-22. URL: https://uon.cg.gov.ua/web_docs/2143/2022/04/docs/1_3319-22.pdf
6. Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану : наказ МОН від 07.03.2022 № 235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22#Text>
7. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2126-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text>
8. Anton Kurapov, Valentyna Pavlenko, Alexander Drozdov, Valentyna Bezliudna, Alexander Reznik & Richard Isralowitz. Toward an Understanding of the Russian-Ukrainian War Impact on University Students and Personnel. 2022. DOI: <https://doi.org/10.1080/15325024.2022.2084838>
9. Як контролювати емоційний стан під час воєнного стану? Поради психологів. М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/yak-kontrolyuvati-emocijnij-stan-pid-chas-voynenogo-stanu-poradi-psihologiv>
10. Вища освіта в умовах війни очима студентів. Презентація. URL: https://spa.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2022/09/pres_090922.pdf?fbclid=IwAR1yXj20Vbqdq1mSG4WMr34MAdb56xr2uB2qluKwRfbHT9QUtgR051VNziA
11. Пропозиції МОН України до розгляду на засіданні Комітету ВПУ з питань освіти, науки та інновацій від 20.04.22. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2022/05/13/Inform.MON.shchodo.pyt.vynesen.na.zasid.Kom.VRU.z.pytan.osvity.pdf>
12. Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник. 2022 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>

Стаття надійшла до редакції 13.10.2022 р.

Стаття рекомендована до друку 15.11.2022 р.

Makurina O. A.,

assistant of the Computer Systems Software Department

Dnipro University of Technology,

19, Dmytro Yavornytskyi Ave., Dnipro, 49005, Ukraine

e-mail: Serpukhovytova.O.A@nmu.one <https://orcid.org/0009-0000-9928-3773>

Khozhylo I. I.,

D.Sc. in Public Administration, Full Professor,

Professor of Public Administration and Local Self-Government Department

Dnipro University of Technology,

19, Dmytro Yavornytskyi Ave., Dnipro, 49005, Ukraine

e-mail: i.khozhylo@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-8532-4108>

THE HIGHER EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR: ASPECTS OF SUSTAINABILITY

Annotation. The article is devoted to the consideration of the main challenges and problems that were identified in the higher education system of Ukraine in the conditions of a full-scale war. It has been proven that before the war, the main challenges and problems in the higher education system were mainly focused in the field of industry. It was established that in the pre-pandemic period, problems and challenges in the higher education system were mainly caused by the need to implement the tasks of the European integration course of the Ukrainian state and enter the single European educational space. With the beginning of quarantine restrictions and the legal regime of martial law, the problems and challenges facing the higher education system of Ukraine changed the location of internal origin to an externally determined space. It is substantiated that since 2020, the challenges and problems that were formed as systemic and those that had an extra-branch origin became dominant for the system of higher education in Ukraine. Institutions of higher education of Ukraine in such conditions built the trajectory of their functioning and development taking into account, first of all, the requirements of safety, accessibility and quality of the educational process, development of human capital in the system of higher education. It was determined that the transformation of the higher education system in the conditions of war has content and time characteristics. A list of priority directions for the development of the higher education system in Ukraine for the near future has been created. A conclusion was made about the need for the consolidation of the Ukrainian educational community and international partners for the implementation of innovative approaches in the development of the higher education system in Ukraine in the post-war period.

Keywords: *public management and administration, higher education system, war, educational process, higher education institutions.*

REFERENCES

1. Pro mobilizatsiiu: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24 liutoho 2022 roku № 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65/2022#Text>
2. Tendentsii orhanizatsii dystantsiinoho navchannia u zakladakh fakhovoi peredvyshchoi ta vyshchoi osvity v umovakh karantynu u 2020/2021 navchalnomu rotsi. *Analitchna dovidka*. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/37776.pdf> [in Ukrainian].
3. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovaryystvom z atomnoi enerhii i yikhnyim derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#n2591
4. Zahalnyi ohliad humanitarnoi sytuatsii v Ukraini. *Analitchna zapyska*. Pyschulina O. URL: https://razumkov.org.ua/images/2022/07/05/2022_ANALIT_ZAPIS.pdf
5. Pro funktsionuvannia haluzi osvity v umovakh voiennoho stanu: lyst MON vid 02.03.2022 № 1/3319-22. URL: https://uon.cg.gov.ua/web_docs/2143/2022/04/docs/1_3319-22.pdf

6. Pro deiaki pytannia orhanizatsii roboty zakladiv fakhovoi peredvyshchoi, vyshchoi osvity na chas voiennoho stanu: nakaz MON vid 07.03.2022 No. 235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22#Text>

7. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo derzhavnykh harantii v umovakh voiennoho stanu, nadzvychainoi sytuatsii abo nadzvychainoho stanu: Zakon Ukrainy vid 15.03.2022 № 2126-IKh. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text>

8. Anton Kurapov, Valentyna Pavlenko, Alexander Drozdov, Valentyna Bezliudna, Alexander Reznik & Richard Isralowitz (2022). Toward an Understanding of the Russian-Ukrainian War Impact on University Students and Personnel. DOI: <https://doi.org/10.1080/15325024.2022.2084838> [in Ukrainian].

9. Iak kontroliuvaty emotsiinyi stan pid chas voiennoho stanu? Porady psykholohiv / M-vo osvity i nauky Ukrainy. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/yak-kontrolyuvati-emocijnyj-stan-pid-chas-voyennogo-stanu-poradi-psiologiv>

10. Vyshcha osvita v umovakh viiny ochyma studentiv. Prezentatsiia. URL: https://spa.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2022/09/pres_090922.pdf?fbclid=IwAR1yXj20Vbqdg1mSG4WMr34MAdb56xr2uB2qluKwRfbHT9QUtgR051VNziA [in Ukrainian].

11. Propozytsii MON Ukrainy do rozghliadu na zasidanni Komitetu VRU z pytan osvity, nauky ta innovatsii vid 20.04.22. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2022/05/13/Inform.MON.shchodo.pyt.vynesen.na.zasid.Kom.VRU.z.pytan.osvity.pdf> [in Ukrainian].

12. Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: informatsiino-analitychnyi zbirnyk. 2022 r. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analyt.c.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>

The article was received by the editors 13.10.2022.

The article is recommended for printing 15.11.2022.

